

Ірина Комар,

кандидат педагогічних наук, доцент,
ДВНЗ “Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника”
(м. Івано-Франківськ)

Iryna Komar,

candidate of pedagogical sciences, associate professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)

УДК 37.014
ББК 74.03 (4 УКР)

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ У ГАЛИЧИНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

ROLE OF UKRAINIAN GRECO-CATHOLIC CHURCH IN ORGANIZATION OF HEALTH PROTECTION CHILDREN IN GALYCHINA IN BEGINNING OF THE XXTH CENTURY

У статті проаналізовано особливості соціально-медичної діяльності представників Української греко-католицької церкви у Галичині на початку ХХ ст. Доведено, що така робота сприяла збереженню здоров'я українських дітей та молоді, а також представників інших вікових категорій у складний період воєн та епідемій.

Ключові слова: діти, молодь, оздоровчі табори, Українська греко-католицька церква, Митрополит А.Шептицький.

In the article the features of socialmedical activity of representatives of the Ukrainian greco-catholic church are analysed in Galychyna at the beginning of XX item, that such work was instrumental in the maintainance of health of the Ukrainian children and young people, and also representatives of other age-old categories in a difficult period of wars and epidemics.

Keywords: to put, young people, health camps, Ukrainian greco-catholic church, Metropolitan A. Sheptitskiy.

В статье проанализированы особенности социально-медицинской деятельности представителей Украинской греко-католической церкви в Галичине в начале ХХ в. Доказано, что такая работа способствовала сохранению здоровья украинских детей и молодежи, а также представителей других вековых категорий в сложный период войн и эпидемий.

Ключевые слова: деть, молодежь, оздоровительные лагеря, Украинская греко-католическая церковь, Митрополит А.Шептицкий.

Актуальність проблеми. Низький рівень медичної допомоги, широкомасштабні епідемії та високий показник смертності серед населення – все це було характерним для Галичини в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. З огляду на байдужість державної влади до проблем медичної опіки галичан особливо доречною в цей час стала допомога представників Української греко-католицької церкви (УГКЦ).

Велику цінність для розуміння суті і значення медичної опіки в досліджуваній період становлять Матеріали першого європейського конгресу українських лікарських товариств, де вміщено історико-краєзнавчі повідомлення з історії української медицини. У роботі використано праці з історії української медицини та медичної опіки. Серед них слід назвати дисертаційне дослідження та наукові публікації Л. Клос [5], які розкривають функціонування шпиталів на західноукраїнських землях у ХVІ – ХІХ ст., аналіз діяльності медичних товариств та їхня роль в житті галичан початку ХХ ст.. Вклад галицьких лікарів в організацію медичної справи охарактеризував у своїх працях П. Арсенич. У праці В. Плюща „Нариси з історії української медичної науки та освіти” [8] проаналізовано історичні, соціально-політичні умови життя галичан на початку ХХ ст., які вимагали активної діяльності з боку представників Церкви і громадськості, та у яких відбувалося становлення української медицини.

Мета статті – розкрити особливості соціально-медичної діяльності представників Української греко-католицької церкви у Галичині на початку ХХ ст. Проаналізувати значення такої роботи, оскільки вона сприяла збереженню здоров'я українських дітей та молоді, а також представників інших вікових категорій у складний період воєн та епідемій.

Соціально-медична опіка – один з важливих напрямів діяльності чернечих чинів УГКЦ. У своїй діяльності монахині керувалися спеціально створеним статутом, який передбачав безкоштовне надання медичних послуг, виконання призначень лікаря, заготівлю лікарських рослин для хворих. У період Першої світової війни черниці працювали у прифронтових санітарних пунктах, воєнних лазаретах. До їх обов'язків входили підготовка хворих до операцій, перев'язки, ін'єкції, транспортування важкохворих до міських шпиталів, а також виконання різноманітних лікарських доручень.

При сприянні митрополита А. Шептицького на початку ХХ ст. з метою надання медичної допомоги, медичних консультацій для незаможних українців та представників інших національностей були створені амбулаторія „Народної лічниці”, шпиталь ім. Митрополита А. Шептицького, санаторії для українських студентів.

Всі ці установи безкоштовно обслуговувалися монахинями Згромадження сестер милосердя Святого Вікентія, які виконували обов'язки медичних сестер і надавали допомогу нужденним. Важливим моментом у лікуванні були сповідь, причастя, елеопомазання хворих, оскільки вважалося, що вони допомагають одужати, несуть психологічний комфорт і позитивну енергетику.

Медичну опіку здійснювали і представниці Згромадження сестер Службниць. Вона мала адресний характер, а також проводилася і в спеціально створених УГКЦ сирітських закладах та школах.

Дослідник Б. Головин відмічав, що для здійснення медичного догляду монахині при монастирях опановували методику лікування та вивчали основні напрями профілактики різних захворювань. Від початку заснування згромадженя кваліфіковані консультації у вивченні медичної справи монахині отримували від настоятельки Й.Гордашевської, яка закінчила Львівську державну медичну школу для виховання медсестер і у 1899 р. отримала диплом з відзнакою.

Такі знання були цінними і при роботі монахинь з дітьми-сиротами. Серед матеріалів Івано-Франківського державного архіву знаходимо звіти інспекторських та лікарських перевірок діяльності таких [1, арк 1-75]. Інспектування проводилися систематично та ретельно. Велику вагу перевіряючі приділяли санітарно-гігієнічному стану будівель сиротинців. Тут відмічалися стан опалення, освітлення приміщень, наявність кімнат для вмивання, прання білизни.

Усі сиротинці УГКЦ обслуговувалися повітовими лікарями, які здійснювали щотижневі огляди дітей та вели картки обліку стану здоров'я підопічних. При потребі лікарі відвідували сиріт частіше, а у випадку захворювання переводили їх до місцевих закладів охорони здоров'я.

Лікарем вивчалися умови перебування дітей: дотримання санітарно-гігієнічних норм, зокрема наявність особистих предметів догляду, стану постільної білизни та дитячого одягу. З цього приводу в акті перевірки сиротинця сестер Службниць у Станиславові за 1932 р. зазначалося: "...всі діти мають рушники, зубні щітки; є аптечка; постіль міняється два рази в місяць, а одяг дітей - щотижня" [7, арк.140].

Важливою умовою збереження та зміцнення здоров'я, досягнення хороших результатів у навчанні дітей було дотримання режиму дня. Варто наголосити, що при його складанні вихователі завжди враховували вікові психологічні особливості дітей, дотримувалися дидактичних принципів, що вказувало на ґрунтовні знання з психології та педагогіки.

У деяких звітах перевіряючими відмічається належний підбір одягу для сиріт, який шили чи купували монахині, звертається також увага на позитивний емоційний стан дітей, чому сприяла хороша атмосфера та різноманітна ігрова діяльність, вміло організована сестрами [1, арк.34].

Збереження та зміцнення здоров'я учнів було і першочерговим завданням навчальних закладів УГКЦ. Школи, гімназії, семінарії створювалися сестрами Василіянками [3, арк.1-28]. Огляди відбувалися двічі на рік – в листопаді та червні. Це давало змогу визначити стан здоров'я учнів на початку навчального року, вжити заходів для його покращення протягом навчання. Для вирішення завдань фізичного виховання в школах та гімназіях обов'язковим предметом була гімнастика, в позаурочний час проводилися екскурсії на природу, організовувалися туристичні походи.

Ще одним важливим напрямом діяльності УГКЦ була організація безкоштовного харчування учням з бідних сімей та дітям-сиротам. Під опікою товариства "Українська захоронка" та з фінансування Митрополита А.Шептицького у м.Львові на початку ХХ ст. діяли дві безкоштовні їдальні для дітей безробітних галичан. Вони були розраховані на 135 дітей (по вул. Жовківській) та на 152 особи (вул. Городоцька). Митрополит виділив для таких цілей із своїх фондів 5 тис. злотих [4, арк.43-44].

Важливу роль в оздоровленні дітей з малозабезпечених родин відіграло Товариство вакаційних осель, створене А. Шептицьким після Першої світової війни. Діти відпочивали та оздоровлювалися у гірських місцевостях краю – с. Милованю, с. Коршеві, с. Остодорі. Лише за рік там мали змогу побувати понад 312 українських дітей.

Вакаційні оселі мали вагоме значення не лише в медичному догляді маленьких галичан. Тут монахинями згромадженя сестер Службниць, сестер Студиток проводилася і навчально-виховна робота з дітьми, яка реалізовувала завдання розумового, фізичного, естетичного, патріотичного виховання. Найважливішим було те, що систематично у таких літніх таборах мали змогу покращувати здоров'я та навчатися діти-сироти.

З метою створення відповідних умов бідній міській дитворі та сиротам для відпочинку з ініціативи Митрополита А.Шептицького у 1905 р. було засноване товариство "Руска Оселя Вакаційна", для якого він подарував свій будинок у Милованю і перерахував кошти для відкриття основного фонду.

Згодом було організовано, так зване, велике Літницце – табір у митрополичих лісах в Карпатах. Табір був розрахований на кілька сотень дітей віком від 4 до 14 років. Господарство вели сестри Службниць [6, с. 8]. Згодом для дітей було засновано вакаційну оселю на Остодорі і так звану кліматичну станцію на г.Сокіл.

У 1905 році у м.Львові силами громадської організації "Товариство Пань" було засноване Українське Товариство Вакаційних Осель. Опіку над товариством взяв Митрополит А. Шептицький. Завдяки йому вже у липні 1905 р. оздоровлено 24 дітей. На час канікул митрополит відступив частину маєтку в с. Милування.

Устрій оселі був наступний: діти прокидалися о восьмій годині ранку і після спільної молитви снідали. Харчування було 5-разовим. День вихованців оселі був наповнений походами, іграми, співами, різними видами образотворчого мистецтва, читанням та розвагами. На відпочинок брали дітей віком 7-14 років. Особливої уваги і опіки надавалося дітям-сирота і дітям з малозабезпечених сімей.

Вакаційні оселі набували великого значення і створювалися по всій Галичині. Вакаційна оселя у Милуванні приймала дітей щорічно. Навіть коли Митрополит продав маєток товариству "Просвіта" для фахової школи, він поставив умову збереження оселі.

Велика кількість учнів навчально-виховних закладів УГКЦ віком 14-18 років були залучені до молодіжної організації "Пласт", якою в найбільшій мірі опікувався Митрополит А. Шептицький, надаючи вагому матеріальну допомогу. Багато греко-католицьких священиків ставали пластовими опікунами. Девіз пластунів "Бути вірним Богові та Україні" виховував кращі християнські риси, сприяв усесторонньому патріотичному самовихованню

молоді. Окрім цього, учасники „Пласту” виконували і громадянські завдання. Зокрема, учениці Львівської гімназії сестер Василянок, які були залучені до цієї молодіжної організації, упорядковували стрілецькі могили на Янівському та Личаківському кладовищах.

При сприянні та безпосередній участі релігійних організацій, зокрема, Товариства імені Христової дитини, а також керівництва Греко-католицької церкви відкривалися навчальні заклади з підготовки середнього медичного персоналу, серед випускниць яких значну частину складали монахині.

„Szkola dozorczyń chorych” була заснована у м. Львові з ініціативи та за фінансової підтримки Крайового відділу здоров'я спільно з Товариством Червоного Хреста в 1895 р. Важливим для нас є той факт, що з 1898 р. основну частину учениць складали монахині. За даними Л.Клос, серед випускниць школи за майже 30-річний період існування закладу монахинь було близько 4 сотень, тоді як представниць цивільного населення трохи більше 50 осіб. З 1895 по 1924 рр. відповідно – 393 і 54 випускниці [5, с.97]. Школа діяла на базі загального шпиталю у Львові. Це було важливим для формування практичних вмінь та навичок учениць.

Дещо згодом, а саме у 1929 р. розпочало свою діяльність Українське Гігієнічне Товариство. Серед багатьох напрямів діяльності цього товариства особливо актуальними у той час були, на нашу думку, такі: поширення гігієнічних знань серед населення, створення мережі лікувально-профілактичних закладів для надання безкоштовної допомоги населенню та підготовка фахівців середнього рівня для здійснення медичної допомоги.

У 1937 р. силами Товариства імені Христової Дитини у м. Львові була відкрита приватна школа з догляду за хворими, яка забезпечувало підготовку середнього медичного персоналу спеціально для дитячих закладів. Вцілому, за дослідженнями Л.Клос, школа готувала високоосвічених медсестер, що могли доглядати за немовлятами і дітьми раннього віку, а також хворими дітьми. Випускниці школи працювали у дитячих клініках, порадах матерів і дітей, а також доглядали за хворими та здоровими дітьми у приватних будинках багатих людей.

Останній напрям реалізовувався через організацію курсів з підготовки, так званих, суспільних гігієністок, які ставали одночасно і громадськими пропагандистами здоров'я. Спектр обов'язків суспільних гігієністок був досить широким. Зокрема, вони працювали у медичних закладах, відвідували хворих удома, розповсюджували безкоштовно медикаменти, консультували людей з питань гігієни, скеровували хворих на обстеження.

Важливим для нас є той факт, що учасниками таких курсів були і монахині [2, с.16-19]. Власне вони, отримавши посвідчення, здобували право працювати медсестрами у лікарнях та інших медичних установах. У сиротинцях та притулках, які функціонували при монастирях, монахині мали підстави виконувати обов'язки гігієністок. Таким чином, це засвідчує професійний підхід духовенства до організації усіх сфер діяльності власних опікунсько-виховних закладів.

Медична опіка, здійснювана під керівництвом греко-католицького чернецтва, продовжувала розвиватися у роки Другої Світової війни. Звичайно, події 1939 р., коли радянською владою було знищено та вивезено до тюрем більшість представників духовенства УГКЦ, перешкодила діяльності монахинь в царині медичної допомоги та охорони здоров'я. Проте, перебуваючи у підпіллі, вони брали активну участь в лікуванні воїнів Української Повстанської Армії (УПА) на фронтах. Виконуючи роботу медсестер, вони разом з лікарями, студентами-медиками, фармацевтами утворювали санітарну службу УПА.

Сьогодні серед основних напрямків соціальної роботи УГКЦ діяльності виділимо: навчання волонтерів для праці у сфері охорони здоров'я, численну літературу з питань збереження і плекання здоров'я, виховання здорового способу життя. Також УГКЦ користується сучасними можливостями інтернету: ведеться кілька сайтів відповідного спрямування, зокрема й з природного планування родини, для майбутніх батьків, для родин, де виховують дітей з особливостями здоров'я та ін. Церква співпрацює як з низкою закордонних католицьких інституцій, так і з вітчизняними – Асоціацією Лікарів-Католиків, Українським лікарським товариством, кафедрою біоетики Львівського Медичного Університету.

Висновки. Таким чином, створення лікувально-профілактичних установ для обслуговування малозабезпеченої частини населення Галичини на початку ХХ ст. було найважливішим завданням української громадськості та духовенства. При сприянні Митрополита А. Шептицького для лікування, медичних консультацій незможних українців та представників інших національностей працювали амбулаторія Народної Лічниці, шпиталь ім. Митрополита Андрея Шептицького, санаторії для українських студентів. Всі ці установи обслуговувалися безкоштовно черницями УГКЦ, які, виконуючи обов'язки медичних сестер, допомагали хворим не лише у лікуванні, вони надавали психологічну та духовну опіку, сприяли збереженню та зміцненню здоров'я українських дітей і молоді.

1. Акти інспекторських перевірок роботи дитячих притулків за 1925 р. / ДАІФО, ф.2, оп.4, спр.79, арк 1-75.
2. Воробець Т. Українське Гігієнічне Товариство у Львові та його перший Відділ у Теревовлі // Воробець Т. / Лікарський Вісник.- 1961.- Ч.20.- С.16-19.
3. Відомості про стан охорони здоров'я в жіночій гімназії сестер Василянок у Львові за 1928-1932 рр. // ЦДІАУ, ф.684, оп.2, спр.228, арк.1-28.
4. Звіт про діяльність „Народної Лічниці” у Львові // ЦДІАУ у м.Львові, ф.358, оп.2, спр.282, арк.1-3.
5. Клос Л. Роль професійних організацій лікарів у поширенні медичних знань і розвитку медичної освіти на західноукраїнських землях (20-30-ті рр. ХХ ст.) //Клос Л./ Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. Вип.14.- Львів, 1999.- С.97-103.
6. Кордуба М. Звіт з діяльності Відділу «Товариства Вакаційних Осель» у Львові від основаня т.е. від року 1905 до 1909 включно.- Жовква, 1910.- 32 с.
7. Річні звіти завідуючих про роботу притулків у повітах Станиславівського воєводства за 1931-1932 рр. // ДАІФО, ф.2, оп.4, спр.164, арк.1-140.
8. Плющ В. Нариси з історії української медичної науки та освіти / Українська Вільна академія наук.- Мюнхен, 1970.- 342 с.